

„**pihennek a saskeselyűk is, sűrű kőrisek ágán, álomgyűlésbe vonul valamennyi harcos**”

Langobard harcosok

64 fegyveres sírjai a Dunántúlon

Agilulf langobard király sisakjának homloklemeze, rajta a király és kísérete

Keresztes Noémi Ninetta

Kik is azok a langobardok? Északi eredetű, népvándorlás kori germán nép, római források „winnil” néven is említik őket. A Jütland-félsziget környékéről az Elba-vidéken, majd a Morva-medencén és Alsó-Ausztrián keresztül vándoroltak dél felé. 546-ban meghódították a Dunántúlt, amelyet egészen 568-ig, az avarok érkezéséig tartottak uralmuk alatt. Ezután a langobardok (talán néhány kisebb csoportjukat hátrahagyva) kivonultak Pannóniából, és Itáliában a VIII. század utolsó harmadáig fennálló királyságot hoztak létre.

A 6. század közepén járunk a Somogyi-Tolnai dombság lábainál, a Koppány-völgyben, Tamási közelében. Temetésre készülnek a helyiek. Magas, szőke, hosszú szakállú férfiak viszik vállukon a súlyos, két méter hosszú deszkakoporsót a temető felé. Nem csoda, hogy ekkora a koporsó, hiszen a benne fekvő öreg harcos közel 190 centiméter magas volt. Minden neki járó tiszteletet meg fog kapni, így nem sajnáltak sem időt, sem fáradságot, hogy három méter hosszú és ugyanilyen mély gödröt ássanak a kemény dunántúli agyagba. Ide kerül majd a nagy harcos, összes egykori fegyverével és minden mással, amire „odaát” szüksége lehet. Szépen felöltöztették, veretes övén tarsoly lóg, benne mindennapos használati tárgyai:

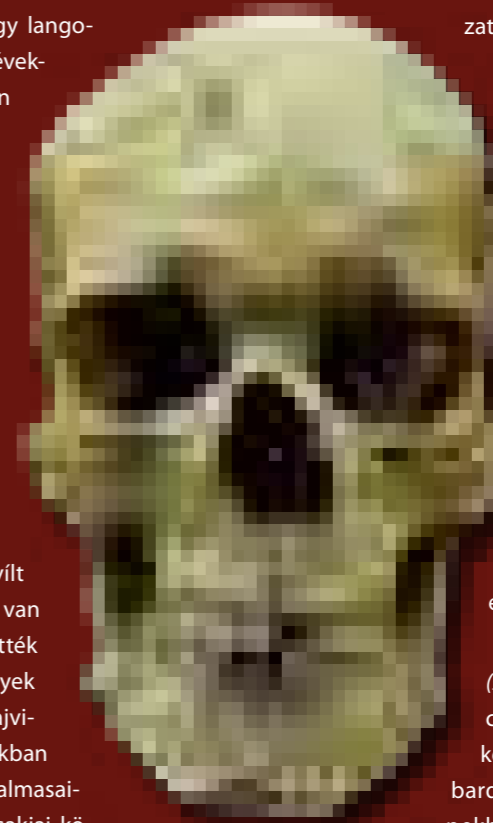
egy kis kés, fenékö, tűzkövek. Mellé kerül majd szarvasagancsból faragott fésűje is. Fegyverei közül már nála van nagy harci kése, és ráfektették a kopott, sokat használt fahüvelyében egykor félelmetes kardját is. Kicsivel később leeresztik a koporsót a mélybe, de ezzel még nincs vége a temetésnek. Az útravaló része két tojás, ami az újjászületés szimbóluma, valamint egy itallal teli edényke. A koporsó tetejére teszik a kerek, közepén fémdudoros pajzsot. Végül a legrégebbi bajtárs, aki minden mást is elrendezett lenn, fogja a lándzsát, és teljes erőből a koporsó mögötti sírfalba döfi. Ezzel jelzi, hogy vége a szertartásnak, őt most már húzzák ki a gödörből, s el lehet kezdeni visszatemetni azt.

Valahogy így képzelhetünk el egy langobard temetési szertartást az 550-es években a Dunántúlon. Az alábbiakban ennek a különleges népnek a fegyvereiről, fegyveres sírjairól és magukról a fegyvereseikről lesz szó.

A fegyvereket alapvetően két nagy csoportra szokás osztani: támadó- és védőfegyverek. Ez utóbbiakból azonban meglepően kevés van a langobard régészeti leletanyagban, ami nyilván nem azt jelenti, hogy ilyesmit ne használtak volna e népcsoport harcosai, hiszen a kora középkor ember ember elleni brutális csatáiban csekély esély nyílt volna így a túlélésre. Helyette arról van szó, hogy olyan anyagokból készítették sisakjaikat, mell- és lábvérteiket, melyek a Kárpát-medence éghajlati és talajviszonyai között lebomlanak a sírokban az évszázadok alatt. A korszak hatalmasainak maradandó anyagból készült sisakjai közül mindössze 1-2 került elő, de sajnos ezek is bizonytalan körülmények között, az egyiket például a Dunából halászták ki. Az egyetlen védőfegyver, amelynek gyakrabban megfogható a régészeti nyoma, az a közepén vasdudorral és hátul vasfogóval felszerelt, általában kerek (ritkán ovális) alakú, jellegzetes germán fapajzs. Az előkerült pajzsudorok formája segíti a régészeket a pajzsok korának meghatározásában is: a korábbiak inkább kúpos alakúak, a későbbiek viszont a félgömbös forma felé közelítenek. Az egyik nemes pajzsát aranyozással díszítették elől és hátul is.

A támadófegyverek skálája viszont már jóval szélesebb. Közelharcú fegyverek (kard, kés, lándzsák) és távolharcú fegyverek (nyílhegy) egyaránt előfordulnak.

A lándzsák széles formai válto-

Langobard koponya jelképes koponyalékeléssel (Vörs – Magyarország, <http://gocsejmuzeum.hu/virtualis-kiallitas/multbeli-arcok/koponyalekeles>)

Tűlfegyverkezés – germán és langobard szokás, amikor egy sírba keveredve kerülnek a közel- és távolharcú fegyverek. Ez lehet kétféle, de akár ötféle fegyver (lándzsák, kard, kés, pajzs, nyíl) is egy sírban, amelyeket az elhunyt élete során egyszerre biztosan képtelen lett volna használni.

zatosságot mutatnak, attól függően, hogy milyen célra készültek. Vannak hatalmas méretű, fűzfalevél alakú döfőlándzsák, nádlevél alakú félelmetes páncéltörő lándzsák, valamint kicsi babérlevél alakúak is. Hasonló, de még hosszabb köpűvel [kiszélesedő henger alakú végződés, amibe a lándzsa nyelét erősítik – a szerk.] felszerelt (akár 90 cm hosszú) társaik a dobólándzsák. A gazdagok legfőbb fegyvere a kard volt, ami közel egy méter hosszú, széles (akár 5 cm-es) pengéjű darab volt. A keresztvas használata nem volt divat, viszont a markolat végére került néha egy mozgó karika is.

Sokszor ezek mellé járt egy harci kés (*sax*) is, amely típusától függően 13–35 cm hosszú volt. Távolharcú fegyvereik közül csak a nyilakat ismerjük; a langobardok nem használták a lovas nomád népekhez hasonlóan csontszerelékű íjakat. Többféle nyílhegyük volt viszont aszerint, hogy éppen milyen célból lötték ki őket. A levél alakúakat vitték a háborúba, míg a sokkal rémisztöbbször kinéző szakállas nyílhegyeket inkább vadászatra használták. A kora középkori germán világban egyébként jellegzetes dobóbalták (ún. *Franciska*) a Dunántúlon nem kerültek a sírokba.

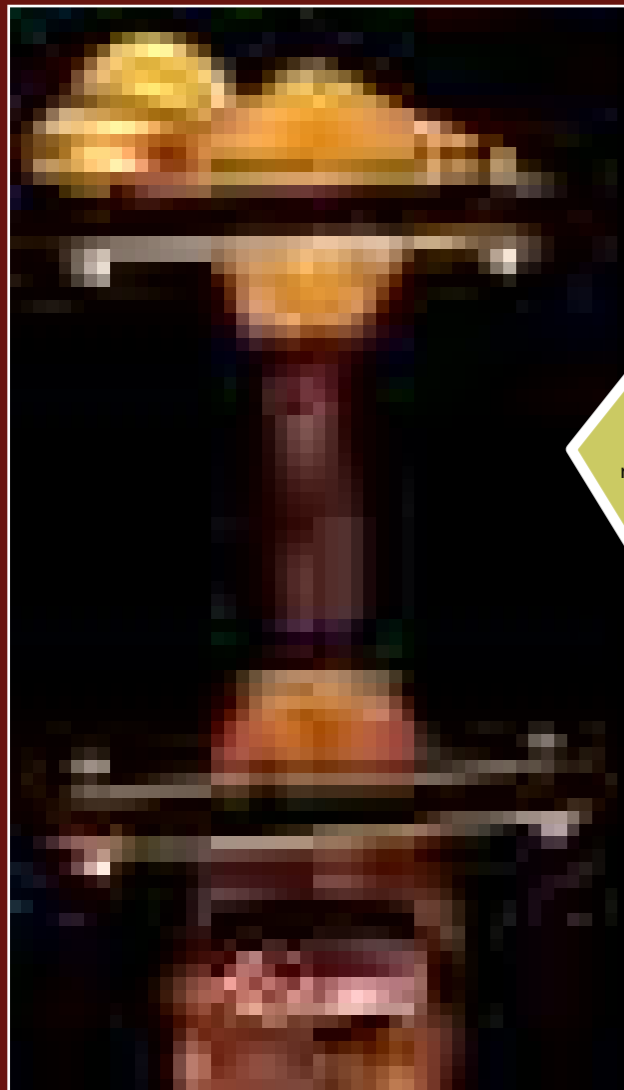
Számos jellegzetes vonása van a langobard temetőknél, ezek közül a legkényesebben a hatalmas méretű és elképesztően mély sírgödrök ismerhetők fel. A 3-4 méter mélység kifejezetten gyakori.

Van olyan temető, ahol a férfiak még holtukban is óvják feleségeiket és gyermekeiket, az ő sírjaik körül alkotnak egy „védőgyűrűt” a fegyveres férfitemetkezések. Óriási sírjaikba többnyire deszkából ácsolt vagy nagy farönkökből kivájt

Pajzsdíszlemezek (Stabio – Svájc)

A ringschwert a kard markolatának végére szerelt mozgó karrika, ami a testvériséget, avagy a király és a harcos közötti hűséget jelképezhette.

sírfalba dőfése, amit a penge helyzete alapján csak a sír aljában (3-4 méter mélyen) állva lehetett kivitelezni. A kardok és kések a koporsón belül találhatóak, utóbbiakat az övükre lógatták fel. Kardjaikat vagy a halottra fektették hosszában, vagy eredeti helyzetükben az övre felrögzítve hagyták őket. A nyílhegyek általában praktikus elhelyezve, egy csomóban kerülnek elő. Néha csak 1-2 darabot tettek a sírba, mivel hittek abban, hogy a tárgy/tárgyegyüttes egyetlen része képviseli az egész tárgyat/tárgyegyüttest, illetve annak erejét (*pars pro toto* elv).

A fegyverek mellett természetesen más is került a harcosok sírjaiba: itt főleg veretes öveket, tarsolyaik tartalmát (tűzkő, fenőkő, csiholó), bronz szőrscipeszeiket és csontfésűket kell megemlíteni. Gyakori az edénymelléklet, amiben ételt vagy italt küldtek a halottal a túlvilágra. A kivételesen gazdag nemesi sírokban idegen importtárgyak, drága üvegpoharak, bronztálak is előfordulnak. Nemcsak tárgyaik, de ritkábban állataik is elkísérték a harcosokat a másvilágra: a hegykői temetőben a sír végében két hatalmas termetű vadászkutya várta összegömbölyödve, hogy a túlvilágon újra szólítsa őket a gazdájuk, Vörsön pedig a halotti ház felső szintjén ölték le és temették el az elhunyt kedvenc lovát.

Aranyozott langobard ringschwert (Nocera Umbra – Olaszország)

koporsóban kerültek a halottak, sőt sokszor – akár többszintes – halotti házakat (úgynevezett *totenhausok*) ácsoltak a gödrön belül, például a legnagyobb ismert dunántúli langobard temetőben, Szentendrén. Szintén jellegzetes langobard szokás, hogy rengeteg fegyvert tettek az elhunytak mellé, egy-egy sírba akár négy-ötféle is kerülhetett. A pajzsokat a koporsóra helyezték, vagy nekítámasztották annak. Szintén a koporsón kívül került mérete miatt a lándzsa, amit akár törött nyéllal is sírba tehetek. Később, amikor a langobardok már Itáliában éltek, arról értesülünk, hogy a sírok jelölésére is használták a lándzsákat, viszont a Dunántúlon ilyesminek a régészeti nyomát egyelőre nem ismerjük. Langobard sajátosság ugyanakkor a lándzsahegyek

A langobardok ásták a korszak (6. század) legmélyebb sírjait, főleg a sírépítményeik miatt. Nemesiek (férfiak, nők, gyerekek) temetkezései 3-4 méter mélyek, de még a szolgálknak sem ástak 1 méternél sekélyebb gödröket. Az egyik legmélyebb sír Csehországban került elő, ez közel 7 méter mély volt.

Itáliai langobard temetkezés rekonstrukciója

Nemesi sír leletanyaga (Mosonszentjános – Magyarország)

Végezetül még néhány szó azokról a langobardokról, akik a fegyveres sírokban nyugodtak. A legtöbben 23-39 év között voltak, de óvó-védő céllal néha egészen kicsi gyermekek (1-3 éves) mellé is kerülhetett egy-egy nyílhegy. Az igazán előkelő, reprezentatív fegyverekkel eltemetett nemesek általában 40-50 év között voltak a haláluk időpontjában. Ennél tovább nagyon kevesen éltek akkoriban, ilyen csontvázakat így alig ismerünk. A langobardok többsége egy olyan antropológiai típusba tartozott, ami rajtuk kívül rendkívül ritkán fordul elő a Kárpát-medencében. Ma is magasnak számítanak, de a saját korukban kivételesen magasra nőttek. A nők is gyakran 170 cm körüliek, a férfiak pedig akár a 2 métert is elérhették. Szőke haj, világos szemek, hosszúkas arc, s még a nők esetében is markáns, férfias arcvonások jellemezték őket.

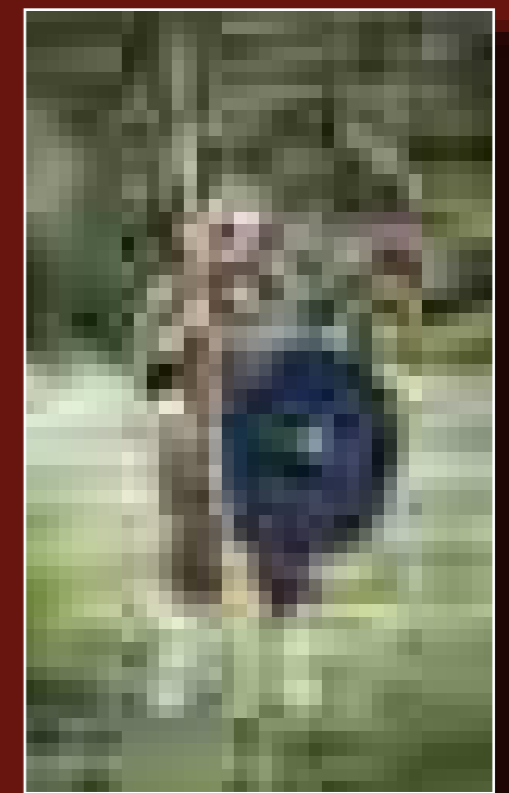
Utolsó kérdésként felmerülhet még, hogy mennyire sérültek meg harc közben, és mi okozta a halálukat. Csontjaikon természetesen nem figyelhető meg minden esetben haláluk pontos oka, de a harctéren eltöltött évek nem múltak el nyomtalanul. Aki hosszú öregkort ért meg, annak az ízületi gyulladás okozott állandó fájdalmat, aminek a kialakulása részben a csatatér mostoha körülményeire és a hosszan tartó megterhelésre is visszavezethető. A többieknél gyakori a kar- vagy sípcsonttörés, sok közülük nem megfelelően forrt össze, gyulladást, sipolyokat és egyéb komplikációkat okozva. Ezen kívül több fejsérülést is sikerült már diagnosztizálni.

A férfiak valódi védőfegyverein kívül néha női és gyermeksírokban is előkerül néhány láncpáncéldarabka. Ezek persze nem a sajátjaik voltak, hanem az apa, a férj, a fűtestvér vagy más férfirokon búcsúajándékai, céljuk pedig az volt, hogy megvédjék a túlvilágon az elhunytat.

Ezek némelyikét karddal vágták, másokat pedig tompa tárgy általi ütés okozott. Nem meglepő, hogy halálos kimenetelű is van köztük, de azért szerencsére olyan is volt, aki hosszú évtizedekkel túlélte az elszenvedett traumát.

Ezüsttál belső díszítése, langobard és avar harcosok (Isola Rizza – Olaszország)

Itáliai langobard harcos viseletrekonstrukciója